

Mindre Meddelelser.

Nordbornas Vinlandsfärder.

Ett värdefullt bidrag till kännedomen om de gamla nordbornas Vinlandsresor har nyligen framlagts i ett tankeväckande arbete av Professor V. TANNER¹⁾. I sammanband med sina resor och undersökningar längs kusterna av Labrador och Newfoundland har Prof. TANNER även ägnat dessa frågor sin uppmärksamhet och härvid gjort ett försök till lokalisering av huvudetapperna i dessa färder. Genom ett noggrant studium av sagornas uppgifter om de besökta ländernas utseende och beskaffenhet samt att därefter under sina forskningsresor jämföra dessa skildringar med sina egna iakttagelser, har han lyckats att på ett övertygande sätt lokalisera de i sagorna omnämnda trenne länderna. Han förlägger sålunda Helluland, fjällens och jöklernas land, till den sydöstliga delen av Baffins Land, Markland, skogslandet, till de skogklädda trakterna på Labrador halvöns atlantiska kust och anser slutligen att Vinland sträckte sig söderut från den nordliga delen av Newfoundland. Dess sydgräns har däremot ej kunnat fastställas.

Beträffande namnet Vinland lämnar Prof. TANNER en intressant utredning, där han gör sig till tolk för den åsikten nämligen att benämningen Vinland hit Goda uppkommit på liknande sätt som benämningen Grönland. Detta namn, »det gröna landet», har med all sannolikhet givits landet i reklam syfte. Under sådana förhållanden kunde man också tänka sig att samma bavsikt legat till grund för uppkomsten av benämningen Vinland hit Goda. Har något sådant reklam syfte verkligen åsyftats anser emellertid Prof. TANNER att sammansättningsleden vin- ej haft någon förbindelse med drycken vin eller vindruvor utan att dessa romantiska tillägg inkommit i sagorna vid senare tillfällen främst kanske genom ADAM AV BREMEN, vars tolkningar här liksom i flera andra sammanhang visat sig vara grundade helt på hans egna etymologiska funderingar. Drycken vin har säkerligen varit okänd för de grönländska vikingarna på 1000-talet. Prefixet vin- utgjorde en beskrivande bestämning av landet och härrörde med all sannolikhet från det fornnordiska vin (med kort i), som betecknar gräs-, ängs-, betesmark, vilket i appellativisk betydelse utgjort upprinnelsen till ortnamnet Vinland. Dess karaktär av appellativ har senare helt försvunnit och benämningen har för-

¹⁾ V. TANNER: De gamla nordbornas Helluland, Markland och Vinland. Budkavlen N:o 1, Åbo 1941.

De to tidligere fremdragne Vidnesbyrd om Nordboernes Vinlandsrejser er omtalt i Litteraturen. For Plantens Vedkommende i JOH. IVERSEN: Et botanisk Vidne om Nordboernes Vinlandsrejser. Nat. Tid. 2. Aarg. No. 8 (p. 113—116). Købh. 1938, og for Pilespidsens Vedkommende i AAGE ROUSELL: Sandnes and the Neighbouring Farms. Medd. om Grønland. Bd. 88. No. 2 (p. 106; fig. 78). Købh. 1936.

Red.

vandlats till ett ortnamn i vanlig bemärkelse. »Till grund för uppkomsten av ortnamnet Vinland har legat dels ett reklamsyfte, dels ett faktiskt angivande av förekomsten av goda betesmarker för nordbornas boskap« fastställer Prof. TANNER.

Vid studiet av Prof. TANNERS intressanta skrift gör man sig mer eller mindre ofrivilligt den frågan: Vilka bevis finnes för nordmännens resor till Vinland? Vad sagorna ha att förtälja är egentligen överraskande magert och de bilder de ge av landet äro dessutom ganska förvirrade och ofta uppblandade med senare tillägg. Utöver vad som kunnat inhämtas ur dessa berättelser ha nästan inga fullt otvetydiga bevis för Vinlandsfärderna ännu kunnat uppbringas. Flerfaldiga gånger ha uppgifter förekommit om fynd på den amerikanska kontinenten av spår efter vikingarna i form av runstenar, ruiner efter byggnader m. m. Vid närmare studium ha emellertid alla dessa fynd förr eller senare visat sig vara av yngre datum, ofta härrörande från indianer eller erhållit liknande förklaringar. På Grönland finnes enligt uppgifter, som förmedlats mig genom Kaptajn C. W. SÖLVER, Skodsborg, endast två »bevis« för vikingarnas resor till Vinland nämligen 1. Förekomsten vid nordboplatserna på Sydgrönland av en liten växt, vilken annars endast finnes i den trakt av Amerika där Vinland förmodas ha legat, och 2. Fynd vid stranden av en pilspets av flinta, som eljest blott finnes hos de indianer, vilka man förmodar ha levat i de trakter där Vinland anses ha varit beläget.

Det må därför kanske vara ursäktligt att en svensk geolog önskar rikta sina danska kollegers uppmärksamhet på ett förhållande, som eventuellt kan lämna några upplysningar i denna fråga och med geologiens hjälp försöka leda i bevis att förbindelse tvärs över Davies Strait verkligen ägt rum under vikingatiden.

Det är en känd sak att man vid hamnplatserna på Island ofta iakttagit bergartsblock av icke-isländskt ursprung och att dessa block difförts i form av ballaststen ombord på båtar. De livliga förbindelserna med Norge under normala förhållanden återspeglas sålunda på ett märkbart sätt i de talrika block av norska bergarter, som på detta sätt hamnat på Island. Ofta ha dessa block endast stjälpits iland vid lastning och blivit liggande vid stranden, men i många fall ha de kommit till användning på gårdarna vid byggandet av husgrunder eller dylikt. I detta sammanhang bör emellertid framhållas att på Island äro sådana block lätta att särskilja på grund av deras från de isländska lavabergarterna oftast starkt avvikande utseende. Dessa iögonenfallande orsaker, som gälla såväl utseende som form, ha nog främst varit anledning till att de blivit tillvaratagna och sedan på ett eller annat sätt blivit upplagda vid gårdarna.

Med utgångspunkt från dessa förhållanden har det synt mig angeläget att liknande blockstudier vid nordbornas gamla boplatser på Grönland komme till stånd. Redan GIESECKE gjorde i början av 1800-talet observationer över de i ruinerna liggande byggnadsstenarnas karaktär och liknande iakttagelser gjordes senare även av STEENSTRUP¹⁾. Huruvida

¹⁾ K. J. V. STEENSTRUP: Geologiske og antikvariske Iakttagelser i Julianehaabs Distrikt. Medd. om Grönl. Bd. XXXIV, 1909.

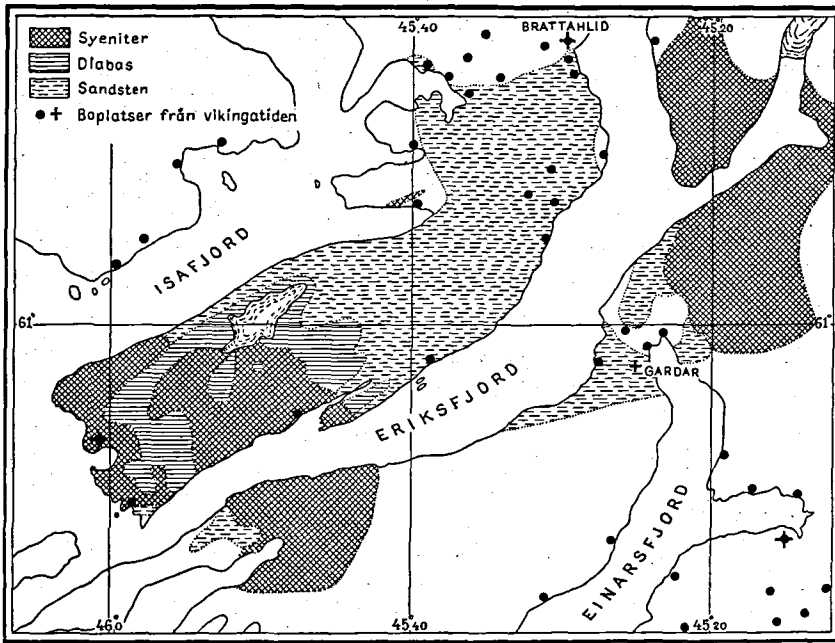
andra danska forskare ävenledes sysslat med studier av denna art är mig tyvärr ej bekant.

Frågan gäller främst: Vore det ej tänkbart att vikingarna vid sina färder också medfört ballaststen i sina båtar? Att döma av sakkunnigt uttalande anses detta med hänsyn till båtarnas konstruktion vara högst sannolikt. Färderna västerut till Amerikas fastland tillkommo ej enbart genom att båtarna av vind och havsströmmar kommo ur sin kurs och att de sålunda av ren slump blevo drivna iland i Amerika. Deras resor voro med all sannolikhet främst väl planerade upptäcktsfärder. Härvid var det givetvis nödvändigt att proviant och andra förråd medfördes i båtarna. När hemresan skulle anträdas måste i stället för den förbrukade lasten båtarna därför fördes med ballaststen, för vilket ändamål lämpliga block i strändernas närhet insamlades. På Grönland fanns då lika lite som nu något byggnadsvirke och detta var därför en högst viktig vara, som måste tillföras utifrån. Till Danmark eller Norge var vägen lång men i det närbelägna Markland, skogslandet, fanns det rikligt av den varan. Men en båt lastad med virke måste utan tvivel även fördes med barlaststen.

Under förutsättning alltså att vikingarna medförde ballaststen, särskilt under sina resor från Amerika till Grönland, vågar jag därför framkasta den frågan, huruvida ej sådana block av icke-grönländskt ursprung skulle kunna återfinnas i närheten av de gamla boplatserna. Ett flertal väl bevarade husgrunder ha återfunnits och nordbornas viktigaste bebyggelseområden ha kunnat lokaliseras. Danska forskare ha lämnat utomordentliga beskrivningar över husens planering och byggnadssätt. I allmänhet äro dessa bodar belägna inne i fjordarna och i omedelbar närhet av stranden. Det synes mig därför nästan mera märkligt om ballaststen ej kommit till användning på ett eller annat sätt än om så icke skulle vara fallet. Det är emellertid nödvändigt att understryka att en jämförelse med förhållandena på Island ej kan bli fullt adekvat. På Island äro främmande bergartsblock lätta att identifiera, på Grönland är detta säkerligen väsentligt svårare.

Nordbornas boplatser på Grönland voro huvudsakligen koncentrerade till tvenne områden, nämligen dels Österbygd i det nuvarande Julianehaab-distriktet och dels Västerbygd i det nuvarande Godthaab-distriktet. Av dessa båda områden har främst Julianehaab-distriktet varit föremål för en ingående geologisk beskrivning tack vare Ussings klassiska arbete¹⁾. Av hans redogörelse framgår, att området omkring fjorden Tunugdliarfik upptages av bergarter av troligen devonisk ålder. På ett underlag av algonkisk granit (Julianehaab-granit) vilar en omkring 1200 m mäktig formation, huvudsakligen bestående av röd sandsten, vilken i sin tur delvis överlagras av vulkaniska bergarter, främst alkali-trakyter (diabaser). Yngre än dessa bergarter äro de som »batoliter» uppträdande alkali-syeniterna, vilka inom detta område äga stor utbredning och mäktighet. Dessa senare bergarter äro synnerligen karaktäristiska och ett av de märkligaste inslagen i Sydgrönlands berggrund.

¹⁾ N. V. USSING: Geology of the country around Julianehaab, Greenland. Medd. om Grönl. Bd. XXXVIII, 1912.

Den fjord, som numera benämnes Tunugdliarfik motsvarar nordmännens Eriksfjord och var ett centrum för deras tidigaste bosättning. Här låg Erik den Rödes gård Brattahlid och på näset mellan denna fjord och Einarsfjord (Igaliko) låg Gardar. Det var också från Eriksfjord, som nordborna startade sina Vinlandsfärder och dit vände de åter från fullbordat värv. Omfattande arkeologiska utgrävningar ha här gjorts och ett stort antal boplatser ha blottlagts. Av redogörelserna från dessa undersökningar att döma, synes det framgå att de funna stenblocken till största delen ha utgjorts av sandsten och detta tycks särskilt ha gällt kyrkoruiner.

Avsikten med detta meddelande har varit att få ställa följande frågor: Finnes bland de block, som utgöra dessa stengrunder även sådana med från huvudmassan avvikande utseende, vilka man alltså kunde ha anledning förmoda ej vore av grönländskt ursprung? Om så vore fallet, är det möjligt att identifiera dem som härrörande från bergarter anstående på Nordamerikas östkust?

Att kunna identifiera ett block på en viss boplatser som främmande för traktens berggrund torde ej möta några hinder och detta har redan tidigare använts som argument i diskussionen om belägenheten av vissa i sagorna namngivna platser (Jmfr. Hardsteinaberg).

Väsentligt svårare blir nästa steg, nämligen att kunna avgöra huruvida block av amerikanskt ursprung finnes förhanden. Geologiskt sett räknas Labrador och Newfoundland till den kanadensiska urbergsskölden och övervägande delen av bergarterna äro av prekambrisk ålder. På geolo-

giska kartor över dessa trakter betecknas de ofta helt enkelt »precambrian, unclassified« på grund av att stora områden ännu ej äro geologiskt kartlagda. Ett anmärkningsvärt drag är emellertid det långa stråk av anortositer, som bildar urbergssköldens östliga randzon och som även följer norra kusten av St. Lawrence-viken. Block av denna karaktäristiska bergart torde kunna identifieras om de påträffades t. ex. på Grönland. Frånsett dessa prekambrisk bergarter förekomma några mindre områden med siluriska skiffrar och kalkstenar bl. a. på nordspetsen av Newfoundland.

Det torde förnärvarande vara omöjligt att bestämt kunna yttra sig om utsikterna för ett realiserande av här framförda synpunkter. Det praktiska utförandet är säkerligen även förenat med mycket tidsödande arbete och därtill kommer givetvis att förutsättningarna för framgång äro ovissa. Men en teoretisk möjlighet till ernående av resultat i antydd riktning måste utan tvivel föreligga. När Grönland åter blir tillgängligt för danska forskare vore det därför synnerligen önskvärt om här berörda förhållanden på ett eller annat sätt kunde bli beaktade.

Stockholm den 16. december 1941.

Erik R. Ygberg.